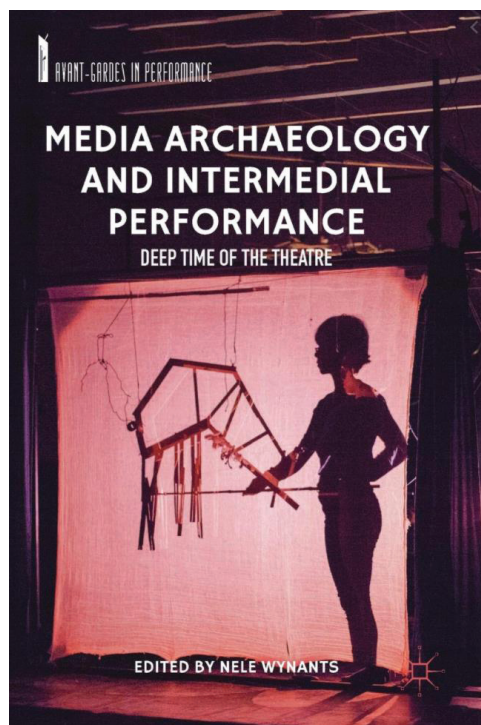

Jakub Kłeczek*

Głęboki czas teatru

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/LC.2020.055>

Teatr i inne sztuki sceniczne korzystają współcześnie z niezliczonych urządzeń, technologii, mediów. Oprogramowanie stosowane przez choreografów, interaktywne instalacje, wideo i mapping w spektaklach teatralnych, akcje z udziałem robotów czy

* Dr n. hum. badacz teatru i performansu. Zajmuje się relacjami sztuk medialnych i performatywnych, kulturą (post)cyfrową oraz dawnymi środkami przekazu.

E-mail: postinternetperformance@gmail.com |
ORCID: 0000-0002-9499-1567.

też transhumanistyczne prowokacje performerów-cyborgów – te wszystkie zjawiska są ważną częścią współczesnych eksperymentalnych sztuk performatywnych. Publikacja *Media Archeology and Intermedial Performance. Deep Time of the Theatre* pod redakcją Nele Wynats stanowi próbę wprowadzenia nowej perspektywy badań nad tego rodzaju twórczością. Autorzy monografii zadają wiele istotnych pytań o konsekwencje działalności artystów-performerów, zafascynowanych nowymi technologiami, dla historii teatru i innych performansów. Zróżnicowane teksty zgromadzone w tomie łączy odwoływanie się do dorobku archeologów mediów. Za tymi ostatnimi badacze dawnej technologii medialnej w sztukach wykonawczych twierdzą, że dziś – wiedząc znacznie więcej o relacji środków przekazu i widowisk – możemy inaczej odczytywać eksperymenty dawnych technoentuzjastów sceny.

Monografia pod redakcją Wynats została wydana w serii *Avant-Garde in Performance* wydawnictwa Palgrave. Tytuł publikacji zapowiada trzy główne konteksty, wokół których krążą prace autorów: performansu intermedialnego, archeologii mediów, a także metafory „głębokiego czasu”. Konteksty te łączą trzy obszary zaawansowanej refleksji, które wymagać mogą kilku zdań objaśnienia.

Performans intermedialny jest przez autorów publikacji rozumiany jako forma wydarzeń czy działań łącząca w sobie techniki, funkcje i role sztuk wykonawczych oraz mediów. Dzisiejsze przykłady performansu intermedialnego to przedsięwzięcia łączące w sobie wykorzystywanie najnowszych form ekspresji medialnej z dawnym teatrem, tańcem i innymi performansami (nie tylko artystycznymi). Archeologia mediów jest z kolei nurtem badań humanistycznych, zainicjowanym m.in. przez badaczy dziejów kina i nowych mediów. Dyscyplina ta akcentuje wielość początków współczesnych

środków przekazu. Poddaje krytyce tradycyjną linearną historię mediów – zgodną z zasadą postępu od prymitywnych do zaawansowanych urządzeń i praktyk. Reprezentanci archeologii mediów koncentrują swoje wysiłki na badaniu często niszowej, zapomnianej twórczości sytuującej się na pograniczu sztuki, nauki, technologii i magii. Badacze tych niekiedy ekscentrycznych praktyk skupiają swoje wysiłki na analizach niewdrożonych pomysłów, chybionych koncepcji, projektów outsiderów oraz zapomnianych „martwych mediów”.

Wynats w rozdziale wprowadzającym do *Media Archeology and Intermedial...* analizuje, w jaki sposób studia nad teatrem i performansem wykorzystywać mogą podejścia stosowane przez archeologów mediów. Dla belgijskiej autorki szczególnie istotną okazuje się metafora „głębokiego czasu mediów” Siegfrieda Zielinskiego. Niemiecki badacz zapożyczył ją m.in. z refleksji Jamesa Huttona, który jako jeden z pierwszych geologów, opisując historię Ziemi, nie posiłkuje się dogmatami teologicznymi, a próbuje przedstawić ją w sposób ścisły, naukowy. Historię mediów, zdaniem Zielinskiego, podobnie jak historię Ziemi w ujęciu osiemnastowiecznych paleontologów, cechuje „dynamiczny ruch cyrkularny, w którym wciąż następowały po sobie erozje, sedymentacje, zespolenia, wypiętrzenia i znów erozje” (Zielinski 2010: 8). Niemiecki teoretyk podkreśla wielość wariantów, jakie zawiera w sobie historia środków przekazu. Jego archeologia mediów, osadzona w koncepcji „głębokiego czasu medialnych sił przyciągania” (ibid.: 11), akcentuje alternatywy względem przyjętych w teorii środków przekazu standaryzacji. Kierunek ten ma przedstawiać zwroty i pęknięcia, które pozwolą na zmianę utrwalonych przekonań.

To, na co zwracają uwagę autorzy recenzowanej tu monografii – dążenia do standaryzacji, linearności czy sprzężenia

z ideą nieustannego postępu – cechuje nie tylko dyskurs nowych mediów, lecz także refleksję na temat performansów intermedialnych. Próbę „wariantologii” relacji performansów i technologii medialnych stanowią kolejne rozdziały publikacji. Książka podzielona została na trzy części – dotyczące kolejno scenografii i technologii, ucieleśnionej techniki oraz teatru rozszerzanego (przez różnorodne urządzenia). Badacze analizują role i funkcje dawnych środków wykorzystywanych w performansach – latarni magicznej, dioramy, zjawiska anamorfozy, teatrów mechanicznych, automatów czy mikroskopu.

W pierwszej części publikacji Erikki Huhtamo przedstawia zaskakującą analizę osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych teatrów mechanicznych. Fiński badacz podkreśla rolę tego środka przekazu w procesach formowania się kultury medialnej, zauważając udział dawnego medium w genealogii późniejszych praktyk. Spojrzenie archeologicznomedialne pozwala innym autorom – Frankowi Kesslerowi, Sabine Lenk i Katharine Rein – na nowe odczytania technik iluzyjnych popularnych dziewiętnastowiecznych widowisk. Badacze, korzystając ze współczesnej wiedzy dotyczącej budowania iluzyjności za pomocą nowych technologii, analizują fantastyczne uniwersa tworzone w dawnych performansach. Archeologia mediów została również przedstawiona jako myśl inspirująca rozwiązania artystyczne – przykładem współczesnego twórcy stosującego to podejście jest Jozef Wouters (opublikowano wywiad z twórcą).

W części drugiej książki autorzy, wychodząc od dzisiejszych, bogatych doświadczeń relacji ciała, mediów i doświadczenia – analizują dawne eksperymenty artystów sceny. Eric Wicky zajmuje się zapomnianą kwestią znaczenia zmysłu węchu w historii spektakli teatralnych. Z kolei Kurt Vanhoute analizuje związki działań scenicznych

i mechanicznych modeli układu słonecznego – podkreślając psychosomatyczny, interaktywny wymiar doświadczeń powiązanych z tym rodzajem urządzeń. Natomiast Kara Reilly opisuje współczesne i dawne refleksje twórców teatralnych podejmujących temat robotyzacji i automatyzacji. W tym celu brytyjska badaczka sięga m.in. po dramat Karela Čapka *R.U.R.*

Ostatnia część książki poświęcona jest praktykom artystycznym łączącym teatr i media audiowizualne. Edwin Carels bada obecność właściwości medialnych latarni magicznych we współczesnej kulturze. Podkreśla cechy performatywne projekcji z udziałem tego urządzenia. Autor zwraca również uwagę na działania siedemnasto- i osiemnastowiecznych „latarników”. Kolejny rozdział, pisany przez Rudiego Knoopsa, poświęcony jest anamorfozie. Badacz zwraca uwagę na różny odbiór dzieł tworzonych w oparciu o tę technikę – przez obserwatorów o różnym statusie. Nele Wynats omawia natomiast udział mikroskopu w rozrywkowych widowiskach popularnych. Monografię kończy rozdział Sarahy Bay-Cheng, która rozważa powojenny

rozwój telewizji i wczesnych komputerów, z perspektywy współczesnego doświadczenia mediów społecznościowych.

Lektura *Media Archeology and Intermedial...* wymaga pewnego przygotowania. W szczególności rozeznania w zakresie refleksji nad performansem, performatywnością i sztukami performatywnymi, a także w teoriach oraz sztuce mediów. Trud śledzenia wielowątkowości rekompensowany jest jednak przez możliwość zyskania nowego spojrzenia na sceniczne eksperymenty z technologią oraz widowiskowość techniki. Podejścia stosowane przez autorów pozwalają rozszerzyć myślenie badaczy o relacji performansów i mediów – nie ograniczając się jedynie do współczesnych, spektakularnych przykładów.

Bibliografia

- Wynats, Nele (ed.) 2019. *Media Archeology and Intermedial Performance. Deep Time of the Theatre*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Zielinski, Siegfried 2010. *Archeologia mediów*. Tłum. Krystyna Krzemionowa. Warszawa: Oficyna Naukowa.